

Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas

Mati Kröönström

1. Sissejuhatus

Eesti Vabadussõja aegne ratsavägi oli jalgaväega võrreldes väikesearvuline, koosnedes 1919. aasta suvel kümnekonnast eskadronist, kus teenis kokku umbes 2000 meest (sealhulgas 40 ohvitseri ja umbes 1000 meest mõõga-eskadronides).¹ Ratsaväe tuumiku moodustasid kaks ratsapolku, tagavaradivisjon ja paar üksikut eskadroni. Ka Eesti vägede vastu opereerinud Punaarmee puudusid suuremad ratsaväeosad. 2. diviisi staabiülema Viktor Muti hinnangul tegutses Lõunarindel meie 2. ja 3. diviisi vastas 1919. aasta kevadel umbes 8 eskadroni ratsaväge (ca 1000 meest).² Vaenlase ratsaväe peajõud asusid Lõuna-Venemaal ja Ukrainas, kus olid selle väeliigi tegevuseks sobivamad tingimused. Eesti vägede vastu tegutsesid peamiselt üksikud eskadronid ja divisjonid kütidiviiside koosseisus.³

Meie ratsaväe Vabadussõja-aegsetest juhtidest tuntuim on kindlasti 1. ratsapolgu (Ratsarügemendi) ülem ja hilisem kindralleitnant Gustav Jonson. Enamik teisi Vabadussõja-aegseid ratsaväejuhte on laiemale avalikkusele vähem tuntud või hoopis tundmata. Samas on teada, et juhid etendasid Vabadussõjas olulist rolli. Soomusrongide divisjoni ülem kapten Johannes Poopuu on öelnud: “Ehk küll

meie noortel väeosadel puudusid ajaloolised traditsioonid, ei saa jätta märkimata, et meie väeosi hinnati juba Vabadussõja algusest peale juhtide järele. Nõnda olenes juhust üksuse tublidus ja vahvus, mille tagajärjel ikka rohkem ja rohkem nähtavale tuli Vabadussõja arenedes.”⁴ Käesolev artikkel püüabki ohvitseride teenistuslehti aluseks võttes anda ülevaate meie Vabadussõja-aegse ratsaväe juhtidest.

Vaatluse alla on võetud rindel viibinud ja lahingutegevusest osa võtnud üksuste juhid. Seega siis 1. ratsapolk koos tema juures asunud poolpatareiga, 2. ratsapolk ja Tallinna üksik eskadron. Kõrvale on jäetud tagavaradivisjon, mis ei võtnud sõjategevusest osa, soomusrongide diviisi eskadron ja jalgaväepolkude ratsaluurajate komandod, mis ei kuulunud ratsaväe koosseisu. Samuti ajutiselt Eesti sõjaväe juhatusele allutatud venelaste ja baltisakslaste üksused (rittmeister Bibikovi eskadron, Bulak-Balahovitši väesalk jmt.).

Peamisteks allikateks artikli kirjutamisel olid Riigiarhiivi fondide – Sõjavägede staap (f. 495), Ratsarügement (f. 619), 2. ratsapolk (f. 620) ja Tallinna Üksik Eskadron (f. 621) – materjalid (teenistuslehed, väeosade koosseisude tabelid ja ohvitseride teenistuskäigu raamatud). Eriliselt tuleb ära mainida Heino Onny poolt Kõrgemas Sõjakoolis kaitstud tööd “1. ratsapolk Vabadussõjas” (ERA, f. 495, n. 12, s. 496), mille peatükke on avaldatud ajakirjas Sõdur 1932. aastal.⁵ H. Onny võttis ise Vabadussõjast osa 1. ratsapolgu koosseisus. Sisuka ülevaate 1. ratsapolgu asutamisest ja tegevusest Vabadussõjas on kirjutanud sama polgu adjutant Ernst Kramm.⁶ Ratsaväe asutamisega seonduvaid probleeme rahvusväeosade perioodil on põhjalikult käsitlenud Jaan Riisenberg.⁷ Lisaks on ilmunud perioodikas lühemaid kirjutisi Boris

¹ Ülevaated Eesti sõjaväe organisatsiooni ja koosseisu kohta. Sõjaväe varustusvalitsuse struktuuriüksuste tegevusaruanded. Kirjavahetus relvade ja varustuse saamise ning jaotamise küsimustes – ERA, f. 495, n. 10, s. 4, l. 355p.

² V. Mutt. Võru alt Jakobstadti. Tartu, 1927, lk. 26.

³ 13.11.1918 kinnitas Sõjarevolutsiooni Nõukogu kütidiviisi uue struktuuri, mille koosseisus oli ette nähtud kolm üksikut ratsaväedivisjoni (üks igas kütibrigaadis). Divisjon koosnes kahest eskadronist.

⁴ J. Poopuu, J. Andrellen. Soomusrongide diviis Vabadussõjas. II. Tallinn, 1929, lk. 149–150.

⁵ E. Onny. 1. ratsapolk Vabadussõjas. – Sõdur 1932, nr. 31/32, 33/34, 44/45/46.

⁶ E. Kramm. Eesti ratsavägi 11.XI 1917–11.XI 1927. – Sõdur 1927, nr. 45/46.

⁷ J. Riisenberg. Eesti ratsavägi 1917. a. ja temaga ühenduses olevad sündmused. – Sõdur 1927, nr. 19, 21, 22, 24.

Leemanilt, Heino Onnylt, Jaan Sootsilt jt. Enamik neist käsitleb ratsaväe tegevust rahvusväeosade perioodil või jälgib 1. ratsapolgu tegevust mõnes lahinguepisoodis. Eraldi uurimus ratsaväe juhtidest seni puudub.

2.1. Eesti rahvusest ratsaväeohvitseride arv Vene armees

Esimese maailmasõja hakul teenis Vene armees vähemalt 9 eesti rahvusest või eesti päritolu ratsaväelasest kaadriohvitseri: Erich Bachman, Edgar Hansen, Georg Köler, Richard Luik, Alfons Parrison, Georg Rautsman, Heinrich Rautsman, Konstantin Reitel ja Arnold Rumm. Lisaks teenis üks ohvitser ratsasuurtükiväes (Eduard-Arnold Luik) ning üks jalaväekooli lõpetanud ohvitser ratsaväekorpuse staabis (Roman Raudvere). Esimeses maailmasõjas hukkus autori andmetel üks ohvitser – 1915. aastal suri vangistuses 4. Astrahani tragunipolgu staabirittmeister Arnold Rumm.⁸ Lisaks kaadriohvitseridele teenis Esimese maailmasõja ajal ratsaväes ja ratsasuurtükiväes kuni kümme eesti soost reservlipnikku, kellest tuntuim oli juba mainitud Gustav Jonson. Esimese maailmasõja ajal lõpetas ratsaväekooli või ülendati väeosas lipnikuks umbes poolsada eestlast. Seega võis eesti rahvusest ratsaväe ja ratsasuurtükiväe ohvitseride koguarv Esimeses maailmasõjas küündida 65–70 isikuni.

Kuigi lõviosa tsaariarmees teeninud eesti soost kaadriohvitseridest olid jalaväelased, teenis kõrgeima aukraadiga eestlane paradoksaalsel kombel just ratsaväes. Selleks oli Vaimõisast pärit kindralleitnant Heinrich Rautsman,⁹

kes oli noore lipnikuna 1. Moskva tragunipolgu koosseisus võtnud osa 1877.–1878. aasta Vene-Türgi sõjast.¹⁰ Vabadussõja ajal oli elus ka teine Vene-Türgi sõjas osalenud eesti soost ratsaväeohvitser. Selleks oli dr. Philip Karelli poeg Aleksander Karell, kes oli küll 1905. aastal alampolkovniku aukraadis 13. Belgorodi ulaanipolgu eskadroni ülema kohalt erru läinud.¹¹ Eestlastest ratsaväeohvitserid olid Esimese maailmasõja lõpul paremal juhul eskadroni- või komandoülemad rittmeisteri või staabirittmeisteri auastmes. Enamik olid polkude nooremad ohvitserid, lisaks tosinkond komandoülemat. Huvitav, et suurem jagu vanemaid eesti ratsaväeohvitseri teenis tragunipolkudes, mida peeti husaari- või ulaanipolkudega võrreldes vähem prestiižikaks. Esimese maailmasõja ajal ohvitseriks ülendatud eestlased teenisid ka ulaani- ja husaaripolkudes, piirivalveratsaväeüksustes ning isegi kasakapolkudes.

Vene ratsaväe mentaliteedi lahutamatuks koostisosaks oli üleolekutunne teiste väeliikide (eriti jalaväe) suhtes. Mõnel juhul ilmutas see end isegi rahvusväeosades. Näiteks väljastas Saksa okupatsiooni aegne Eesti ratsapolgu ülem Adolf Rosenberg (baltisakslane) 07.03.1918 järgmise sisuga päevakäsu: “Iga Ratsaväe soldat peab teadma, et tema Ratsaväe mees on ja mitte jalaväe – Ratsavägi on igas riigis paremas kuulsuses kui jalavägi, sellepärast peab Ratsavägi kah meil Eesti omas täies hiilguses ja kuulsuses olema.”¹² Näib siiski, et need hoiakud ei olnud eesti ratsaväelaste seas väga levinud. Igal juhul ei esinenud Eesti sõjaväes Vabadussõja ajal selliseid ratsaväe ja jalaväe vahelisi hõõrumisi, nagu neid tuli ette tsaari-

⁸ Arnold Rummi teenistusleht – VRSA, f. 409, teenistusleht 118-378.

⁹ Tallinna kubermangugümnaasiumi juubelialbumis esineb ka nimekuju “Raudsep” – Heinrich Hradetzky. Schüler-Verzeichnis des Revalschen Gouvernements-Gymnasiumus 1805–1890. Reval, 1931, lk. 193.

¹⁰ Heinrich Rautsmani teenistusleht – VRSA, f. 409, n. 2, teenistusleht 334-758; f. 409, n. 1, s. 177–511, teenistusleht 155-077 ja 334-778. H. Rautsmani poeg G. Rautsman oli samuti ohvitser, kes enne Esimest maailmasõda teenis 14. Väikevene tragunipolgus. Isa teenistuslehe järgi otsustades oli ta 1918. aasta algul elus. Ratsaväeohvitser oli ka H. Rautsmani teine poeg Vladimir, kes lõpetas 1915. aastal Nikolai ratsaväekooli. Kodusõja ajal võitles V. Rautsman valgetes vägedes Lõuna-Venemaal. Ta suri Pariisis 1966. aastal (S. Volkov. Oficerõ armejskoj kavalerii. Moskva, 2004, lk. 440).

¹¹ Aleksander Karelli teenistusleht – VRSA, f. 409, n. 1, s. 295–662, teenistusleht 983-990. A. Karell suri Taanis 1929. aastal.

¹² Polgukomandõri päevakäsud ja nende lisade ära kirjad – ERA, f. 618, n. 1, s. 2, l. 15. A. Rosenberg hiljem Eesti sõjaväes ei teeninud. 1918. aasta sügisel formeeris ta Pihkvas vene valgete Põhjakorpus.

armees ja kodusõja ajal Vene valgevägedes.¹³

2.2. Ratsaväeohvitserid ja Vene kodusõda

Eesti ohvitseride kodumaale koondamise peamootoriks 1917.–1918. aastail olid rahvusväeosad. Et esimesed rahvusväeosad olid jalaväeüksused, siis ei kiirustanud enamik eestlastest ratsaväeohvitseri kodumaale sõiduga. Pärast Eesti okupeerimist Saksa vägede poolt oli see aga juba keeruline. Vana armee lõplik lagunemine toimus 1918. aasta märtsis, kui Eesti oli okupeeritud. Nii jäid paljud eesti soost ratsaväeohvitserid Venemaale ja olid sunnitud võitlema Vene kodusõjas. Kaheksast eesti kaadriohvitserist osales Vabadussõjas neli (E. Hansen, R. Luik, A. Parrisson ja K. Reitel). Neist A. Parrisson teenis Vabadussõja algul vene valgete Põhjakorpuses, kust ta tuli 1919. aasta aprillis üle Eesti sõjaväkke. Valgearmees võitlesid E. Bachman ja G. Köler (esimene jõudis pärast vangilangemist teenida ka Punaarmees). H. ja G. Rautsmani tegevuse kohta Vabadussõja ajal täpsemad andmed puuduvad, kuid võib arvata, et vähemalt esimene neist oli seotud valgete vägedega.¹⁴

Ratsaväeohvitseride (eeskätt vanemate kaadriohvitseride) saatust võis mõjutada asjaolu, et ratsaväe kaotused Esimeses maailmasõjas olid jalaväega võrreldes kordades väiksemad. See tähendab, et paljudes ratsaväepolkudes säilis ennesõjaaegne polguohvitseride tuumik. See, valdavalt monarhistlikult meelestatud tuumik hoidis revolutsioonijärgses segadikus kokku ja püüdis pärast vana armee lagunemist pääseda Donimaale või Siberisse, kus oli alanud valgevägede formeerimine. Kindlasti polnud juhus, et Valgearmee eesotsas oli nii palju ratsaväeohvitseri.¹⁵ Hinnanguliselt teenis Vene kodusõja ajal kummagi

poole ratsaväeüksustes ühtekokku vähemalt paarkümmend eesti rahvusest ohvitseri, kellest mõned tulid Vabadussõja ajal üle Eesti sõjaväkke. Näiteks teenisid valgeväes leitnant Alfred Terras Bulak-Balahovitši ratsapartisanide salgas, leitnant Vladimir Rautsman kindral Wrangeli juures Krimmis, staabirittmeister Hugo Kübar Siberis ratsajäagrite polgus, lipnik Heinrich Vomberg 1. Kirgiisi ratsapolgus, lipnik Peeter Tiirik Doni kasakaväes jne.

2.3. Ratsaväeohvitserid rahvusväeosades

Rahvusväeosade formeerijad said loa esialgu vaid ühe jalaväepolgu asutamiseks. Seega puudus ratsaväelastel, erinevalt jalaväelastest, 1917. aastal ettekääne Eestisse sõiduks. Ohvitseri jaoks (eriti rindel asuvas väeosas teeniva ohvitseri jaoks) oli üleminek rahvusväeosas ka keerulisem kui lihtsõduril. Nii olidki rahvusväeosadesse tulnud ratsaväelased organiseerinud eraldi komando, kuid olid pikka aega sunnitud läbi ajama ilma ohvitserideta. Lõpuks komandeeriti mitmesaja-pealise ratsaväelaste komando juurde paar jalaväeohvitseri 1. Eesti polgust. Tuleb siiski tunnistada, et suur osa eesti ratsaväelasi (sealhulgas ohvitseri) jõudis enne Saksa okupatsiooni algust kodumaale. Mõned ratsaväeohvitserid teenisid rahvuslikes jalaväepolkudes ja tagavarapataljonis (K. Reitel, A. Stolzen, R. Kull, R. Uritam jt.).

Hoolimata pingutustest ei saanud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee Vene sõjaväevõimudelt luba rahvusliku ratsaväepolgu asutamiseks. Kuigi 1917. aasta novembris oli käimas Eesti diviisi formeerimine (milleks samuti luba ei olnud), tegi komitee Eesti diviisi ülemale ettepaneku alustada ratsapolgu formeerimist jalaväediviisi tarvis.¹⁶ Ratsaväelaste koondamine ja väeosa

¹³ Ratsaväe ja jalaväe vastasseisul on Vene armees pikad traditsioonid. Pikka aega oli teenistus ratsaväes aadli privileeg. Juba enne Esimest maailmasõda oli ratsapolkude ohvitseride seas aadli osakaal tunduvalt suurem kui jalaväes. Ratsaväes oli polkusi, mille ohvitserikond koosnes 100% aadlist.

¹⁴ H. Rautsman opterus 1920. aastate algul Eestisse Konstantinopolist, kuhu ta oli evakueeritud Krimmist koos kindral P. Wrangeli armee riisemetega.

¹⁵ S. Volkovi andmetel formeeriti tsaariarmee kaadrite baasil Valgearmees tervenisti või osadena kõik 17 tsaariarmee ulaanipolku, 18 husaaripolgust taastati 17 ja 22 tragunipolgust 15. Polkudena taastati 5 traguni- ja ulaani- ning 6 husaaripolku. Regulaarratsaväe 57 polgust taastati ühel või teisel viisil koguni 49 polku. Vt. Vozroždennoje polki Russkoj armii v beloju bor'be na juže Rossii. Moskva, 2002, lk. 4–7.

¹⁶ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 8.

formeerimine Viljandis algas 03.12.1917. Eesti esimese ratsaväeosa formeerijaks nimetati endine 3. Riia jalapiirivalvepolgu ohvitser staabikapten Artur Stolzen. Detsembri lõpuks oli formeeritud ratsapolgu koosseis kolm eskadroni, kuulipilduja- ja töökomando. Polgu ülemaks oli A. Stolzen, adjutandiks lipnik B. Viitak, 1. eskadroni ülemaks alamleitnant Andrejev, 2. eskadroni ülemaks staabirittmeister G. Jonson, 3. eskadroni ülemaks leitnant B. Leeman, kuulipildujakomando ülemaks alamleitnant J. Palitser ja töökomando ülemaks lipnik Puusepp. Polgu formeerimist ei õnnestunud lõpule viia ja 1918. aasta jaanuari algul saadeti esimene eesti ratsaväeosa enamlaste survele laiali.¹⁷ Juba 07.01.1918 käskis A. Stolzen ratsapolgul uuesti koonduda Rapla ja Hagudi rajooni, et jätkata formeerimistööd. Kuid ka see üritus jäi pooleli ja lõpuks saadeti polk diviisiülema korraldusel laiali.¹⁸ Pärast ratsapolgu laialisaatmist Viljandis hakkas lipnik Leopold Tõnson formeerima 1. Balti ratsapolgu juurde eesti eskadroni (5. üksik eesti eskadron). Formeerimisrajooniks oli Valga, hiljem Voldi raudteejaama ümbrus. Saksa okupatsiooni hakul läks ka see väeosa laiali.¹⁹

Kuigi ratsapolgu formeerimist ei õnnestunud rahvusväeosades lõpule viia, oli tehtul ometi suur tähtsus. Suurem osa rahvusväeosades teeninud ratsaväeohvitseride ilmus Vabadussõja algul vabatahtlikult 1. ratsapolku. Ühine teenistus rahvusväeosades ja pingeline vahekord enamlastega tsementeeris ratsaväejuhtide tuumiku, kelle juhatusel eskadronid 1918. aasta detsembris rindele sõitsid.

3. Eesti ratsavägi Vabadussõjas

11.11.1918, ehk samal päeval, kui Läänerindel vaikusid relvad, andis Eesti Kaitseliidu peastaabi ülem korralduse asutada Tallinnas Kaitseliidu ratsaosakond. Osakonna formee-

rijaks määrati rittmeister Gustav Jonson. Osakonda võeti vastu ainult vabatahtlikke Kaitseliidu liikmete või tuntud seltskonnategelaste soovitusel. Alates 16.11.1918 loeti kõik osakonnas teenivad ohvitserid mobiliseerituks. Umbes 150 mehest koosneva ratsaosakonna ülesandeks oli Ajutise Valitsuse kaitsmine ning Tallinna tänavatel korra pidamine. 29.11.1918 nimetati Kaitseliidu ratsaosakond sõjaministri käsuga ratsapolguks, millest sai hiljem 1. ratsapolk. 16.01.1919 pandi alus 2. ratsapolgule ning 01.02.1919 algas ratsapolkude tagavaraeskadroni formeerimine. 08.04.1919 koondati kõik sisekaitseülemale alluvad ratsaväesalgad (Tallinna ratsapartisanide salk, Tallinn-Haapsalu-Paldiski raudteeliini Läänemaa Risti etapikomando) Tallinna üksikusse eskadroni. 26.04.1919 läks eskadron lõunarindele 3. diviisi ülema käsutusse ja määrati 28.04.1919 kitsarööpalise soomusrongi nr. 4 dessandiks. Tallinna üksik eskadron tegutses kogu Vabadussõja aja lõunarindel, võttes muu hulgas osa ka Landeswehri sõjast. 1919. detsembris viidi eskadron Viru rindele, kus ta lahingutegevusest enam osa ei võtnud. Tallinna üksiku eskadroni ülemaks oli kogu Vabadussõja vältel alamleitnant Helmuth Foelsch.²⁰

Eesti ratsavägi läks Vabadussõjas lahingusse enamasti jalastunult. Klassikalisi ratsaväerünnakuid tuli ette harva, neistki suurem osa olid luurepiilkondade juhukokkupõrked. Mõned erandid siiski olid, nagu näiteks 1. ratsapolgu 3. eskadroni rünnak Kuie mõisale 29.12.1919 või sama eskadroni rünnak 01.06.1919 Neu-Schwaneburgi (Jaungulbene) lähedal, mille käigus purustati ja hajutati üks vaenlase jalaväe pataljon. Ratsarivis tegutsemist piiras esmajoones rahvaväelaste puudulik väljaõpe. Suur osa Vabadussõja-aegsete ratsaväeosade isikkoosseisust (sealhulgas ohvitserid) ei olnud varem ratsaväes teeninud

¹⁷ Sealsamas. Vt. ka J. Riisenberg. Eesti ratsavägi 1917. a. ja temaga ühenduses olevad sündmused. – Sõdur 1921, nr. 19, 21, 22, 24.

¹⁸ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 9.

¹⁹ Sealsamas. Saksa okupatsiooni ajal kutsuti ratsapolk lühikeseks ajaks uuesti kokku. Polgus olid juhtivatel kohtadel baltisakslased või saksastunud eestlased, kes Vabadussõja ajal eelistasid võidelda vene valgete väeosades (staabirittmeistrid Hugo Borgest, Herbert Eichorn, Georg Köhler, leitnant Armin Piepenberg). Polgu ülemaks oli samuti baltisakslane – staabirittmeister (?) Adolf Rosenberg.

²⁰ Tallinna Üksiku Eskadroni ajalugu. – ERA, f. 621, n. 1, s. 1, l. 1.

ega osanud ratsutada, rääkimata ratsarivis tegutsemisest. Enamik hobuseid oli ratsastamata, nappis hobuseid ja varustust. 1. ratsapolgu üks eskadron läks 1918. aasta detsembris rindele ilma hobusteta. Piigid olid ratsaväel küll olemas, kuid need asusid enamasti vooris ja lahingus neid ei kasutatud.²¹

Eesti ratsaväe kõige säravam etteaste Vabadussõjas oli kindlasti Marienburgi (Alükse) ja Alt-Schwaneburgi (Gulbene) vallutamine Marienburg-Jakobstadi operatsiooni käigus. 1. ratsapolgu julge tegutsemine aitas oluliselt kaasa lõunarinde stabiliseerumisele, vabastades 3. ja 2. diviisi üksused võitluseks Landeswehriga. Üldiselt oli ratsavägi aktiivsem Vabadussõja esimestel kuudel. Rinde stabiliseerudes kasutati ratsaväge peamiselt vahiteenistuseks vaikssemates rindelõikudes.²² Kaitsel tegutses ratsavägi reeglina koos jalaväega.²³ Mõnel juhul kattis ratsavägi jalaväeosade taandumist (1. ratsapolk 3. diviisi osade taandumisel Bolovski-Põtalovo rajoonist).

3.1. 1. ratsapolgu formeerimine

Loodud Kaitseliidu ratsaosakonda oli astunud terve hulk endise rahvusliku ratsaväepolgu ohvitseri ja sõdureid. Esialgu oli polgus 4 rühma, millest hiljem formeeriti eskadronid. Rühmaülemateks olid: 1. rühmas alamleitnant Robert Kull, 2. rühmas staabikapten Jüri Ratassepp, 3. rühmas leitnant Boris Leeman ja 4. rühmas alamleitnant Puusepp. 29.11.1918 nimetati Ajutise Valitsuse sõjaministri käsuga nr. 2 Eesti Kaitseliidu ratsaosakond ratsapolguks ja rittmeister Gustav Jonson selle ajutiseks ülemaks. Ratsaväepolk oli Vabadussõja algul mitme väeosa doonoriks. Näiteks saadeti polgu formeerimise algul kohe 50 meest 1. soomusrongi

dessantmeeskonda. 13.12.1918 saatis polk erinevatesse rindel asuvatesse väeosadesse 279 meest.²⁴ Kõik see pidurdas loomulikult polgu formeerimist.

Esialgu säilis 1. ratsapolgus rahvusväeosa-deaegne (vene) ratsapolgu struktuur. 1919. aasta aprillis kinnitati uued koosseisutabelid, mille järgi oli polgus 4 eskadroni, õppekomando, kuulipildujakomando, Lewis'-komando, ratsasapöörikomando, töökomando ja polgu staap. Ühtekokku pidi polgus teenima 34 ohvitseri, 9 ametnikku ning 891 sõdurit ja allohvitseri.²⁵ Tegelikult oli polgus ohvitseri vähem.

1. ratsapolgu staap moodustati 29.11.1918 ja selle koosseisu kuulusid polguülem abi ja majandusülem kapten Artur Stolzen, polgu adjutant leitnant Ernst Kramm, asjaajaja ametnik Saks, kortermeister alamleitnant Juhan Holberg, laekur sõjaväeametnik Kruhberg ja relvur sõjaväe ametnik Matson. Polgu vanemarstiks sai dr. Saaberg ja veterinaariks dr. Allik. 29.11.1918 liideti 1. ja 2. rühm 1. eskadroniks ning 3. ja 4. rühm 2. eskadroniks. 1. eskadroni ülemaks nimetati staabirittmeister Richard Uritam, kes enne rindelesõitu andis eskadroni üle leitnant Aksel-Evald Tammanile. 2. eskadroni ülemaks määrati leitnant Martin Holberg, keda 3. eskadroni formeerimisel asendas staabirittmeister Konstantin Reitel. Lisaks hakati polgus formeerima tööeskadroni (leitnant Johannes Teppich), kuulipildujakomandot (staabirittmeister Johannes Kovit) ja sidekomandot (staabikapten Jüri Ratassepp). 06.12.1918 asendas lipnik Karl Riisikamp staabikapten J. Ratasseppa ja 09.12.1918 alamleitnant J. Palitser staabirittmeister J. Kovitit. J. Ratassepp läks soomusrongile nr. 1 ja J. Kovit sõitis koos oma kuulipildujakomandoga rindele.²⁶

²¹ Major P. Villemi väitekirj "Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas". – ERA, f. 495, n. 12, 833, l. 104.

²² Eesti Vabadussõja ajalugu II, lk. 473.

²³ Major P. Villemi väitekirj "Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas". – ERA, f. 495, n. 12, s. 833, l. 117.

²⁴ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 12–14.

²⁵ Tunnistused 1. Eesti Ratsaväe Polgus teenivate rahvaväelaste kohta koos kirjavahetusega finantsküsimumustes. – ERA, f. 498, n. 9, s. 12, l. 21p.

²⁶ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 13–14.

06.12.1918 alustas leitnant M. Holberg 3. eskadroni ja 10.12.1918 leitnant J. Erik 4. eskadroni formeerimist. 21.12.1918 saadeti 2. suurtükipolgust ratsapolgu juurde 2 ohvitseri ja 15 sõdurit, kes panid alguse ratsapoolpatareile. Nimetatud patarei jäi polgu juurde kuni Vabadussõja lõpuni. Patarei relvastuses oli esialgu kaks 57 mm suurtükki, millest vaid üks oli töökorras. Lahingus Kuie mõisa juures 1918. aasta detsembris sai polk trofeena kaks vene kolmetollist (76 mm kaliibriga) suurtükki. Patarei tegutses Vabadussõja ajal erinevate nimede all: esmalt ratsapoolpatarei, 1. suurtükipolgu 5. patarei, 2. suurtükipolgu 5. patarei ja 1919. aasta augustist kuni Vabadussõja lõpuni välipatarei nr. 11. Patarei ülemaks oli kogu Vabadussõja kestel leitnant Felix Rose.

Polgu osaline formeerimine lõppes 24.12.1918 ja järgmisel päeval sõitis ta karbitud koosseisuga Viru rindele. Osa polgu ohvitseri ja sõdureid jäi Tallinna, kus jätkus formeerimistöö. 1. eskadron leitnant A. Tammani juhtimisel allutati ajutiselt 4. jala-väepolgu ülemale.²⁷ Rindele mineku päeval (25.12.1918) oli polgu nimekirjas 1034 sõdurit, kellest kohal oli 712, kuna 322 meest oli komandeeritud teistesse väeosadesse.

3.2. 2. ratsapolgu formeerimine

16.01.1919 alustas 1. ratsapolgust üle toodud rittmeister A. Stolzen peastaabi ülema käsul Viljandis 2. ratsapolgu formeerimist. Samal päeval toodi 1. ratsapolgust üle veel leitnant Robert Kull koos 218 sõduriga. A. Stolzenist sai 2. ratsapolgu esimene komandör, R. Kull määrati 1. eskadroni ülemaks. Alates 12.04.1919 asendas A. Stolzenit polgu-ülema kohal rittmeister Richard Luik, kelle kuu aja pärast vahetas välja staabirittmeister R. Uritam (ajutine ülem). R. Kulli vahetas 20.04.1919 1. eskadroni ülema kohal välja kuulipildujakomando ülem staabikapten Aleksander Varvas, kes jäi edasi ka kuulipildujakomando ülemaks. 2. eskadron formeeriti 2. jala-väediviisi üksiku eskadroni baasil (komandör

lipnik Artur Künnapuu). 1919. aasta veebruaris formeeriti 3. ja 4. eskadron, mille ülemateks nimetati lipnik Karl Tamm ja kornet Theodor Frey. 30.07.1919 asendas K. Tamme 3. eskadroni kohal lipnik Boris Nykanen. 25.09.1919 määrati 2. ratsapolgu ülemaks rittmeister Alfons Parrison, kes oli sellel kohal kuni Vabadussõja lõpuni. R. Uritam jätkas polgu ülema abina. Veidi enne Vabadussõja lõppu vahetas ta välja staabirittmeister Paul Bassen-Spiller. 2. ratsapolgu adjutandiks oli suurema osa Vabadussõja-ajast lipnik Kristjan Tomson, keda 1919. aasta novembrist asendas Loodearmeest üle tulnud Konstantin Kurrik.

4. Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas

Autori andmetel teenis Vabadussõja ajal rindel käinud ratsaväeüksustes juhi kohal 36 ohvitseri. Need on kahe polgu ülemad, nende abid ja polkude adjutandid, mõõgaeskadronide ning komandode ülemad, samuti 1. ratsapolgu juures tegutsenud poolpatarei ülem. Kõik nimetatud 36 ohvitseri olid Vabadussõja ajal teeninud juhi kohal vähemalt ühe kuu või täitnud selle aja juhi kohuseid. Selline ajaline piiritlemine oli vajalik, sest kõigi (sealhulgas lühiajaliselt) juhi kohal teeninud isikute kaasamine oleks juhtide üldpilti tugevasti moonutanud. Samas on selge, et mõne päeva eskadroni ülemat asendanud lipniku panus üksuse juhtimisse ei ole võrreldav sama eskadroni 6 või 10 kuud juhitanud leitnandi või staabirittmeisteri omaga. Liiatigi jõudis suur osa allüksuste ajutisi ülemaid Vabadussõja lõpuks neli nädalat juhi kohal täis teenida ja on lülitatud artikli lõpus asuvasse nimekirja.

Nagu enamik meie Vabadussõja-aegseid juhte, olid ka ratsaväe juhid suhteliselt noored. Eeskätt kehtis see polguülemate kohta, kelle keskmine vanus oli 36 aastat. Viiest ratsaväe Vabadussõja-aegsest polguülemast vaid kaks olid lõpetanud sõjakooli rahuaegse kursuse (R. Luik, A. Parrison), R. Uritam oli sooritanud Esimese maailmasõja ajal Nikolai ratsaväekooli juures ohvitserieksami.

²⁷ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 15.

G. Jonson oli sooritanud reservlipniku eksami. 2. ratsapolgu esimene ülem A. Stolzen oli lõpetanud jalaväekooli (Vilno). Ühelgi meie Vabadussõja-aegsel ratsapolgu ülemal ei olnud varasemast polgu juhtimise kogemust. 1. ratsapolgu ülem rittmeister Gustav Jonson oli Esimese maailmasõja lõpul olnud ratsasuurtükiväes patarei komandör. 2. ratsapolgu neljast juhust olid kolm endised eskadroni või sadakonna ülemad (R. Luik, A. Parrisson, A. Stolzen) ja üks polgu kuulipildujakomando ülem (R. Uritam). Kõik viis olid olnud rindel ja peale A. Parrisoni omasid lahinguautasusid.

Polguülemate abid olid umbes samasuguse ettevalmistusega nagu polguülemad. See tähendab, peamiselt endised eskadroni- ja komandoülemad. Kaks meest, A. Stolzen ja R. Uritam, said ise hiljem polguülemaks. Polgu adjutantidest oli vaid 1. ratsapolgu adjutandil Ernst Krammil varasemast adjutandina teenimise kogemus (diviisi staabis). E. Krammi 1919. aasta detsembris asendanud Harald Busch oli vaid 17-aastane ja ohvitseriks ülendatud Vabadussõja ajal.

Suhteliselt noored (vene standarditega võrreldes) olid ka eskadroniülemad, kelle vanus Vabadussõja ajal oli keskmiselt 26–27 aastat. Hoopis keerulisem oli lugu haridusega. 19 eskadroniülemast olid ratsaväekooli lõpetanud vaid kaks meest (J. Erik ja K. Reitel) ja veel kaks olid sooritanud ratsaväekooli juures ohvitserieksami eksternina (K. Kornel, R. Uritam). Väeosas olid lipnikuks ülendatud (see tähendab, et puudus teoreetiline ettevalmistus) M. Holberg, R. Kull ja T. Frey. Ülejäänud 11 eskadroniülemat olid jalaväelased, kellest mõni oli küll lühemat aega ratsaväes teeninud (enamikul piirdus teenistus mõne kuuga). Näiteks oli Vabadussõjas 1. ratsapolgus eskadroni juhitanud leitnant A. Tammann jalaväest ratsaväkke üle viidud 1917. aasta juulis. Paar ohvitseri oli teeninud ratsaväes sõdurina (K. Tamm, H. Foelsch). Mõned ohvitserid olid teeninud

jalaväepolkude ratsaluurajate komandodes. Nii oli 1. ratsapolgu 1. eskadroni ülem leitnant B. Leeman endine 655. jalaväepolgu ratsaluurajate komando ülem. Sama polgu 2. eskadroni ülem J. Holberg teenis 1917. aasta lõpus lühikest aega ühe Siberi kütipolgu ratsaluurajate komando ajutise ülemana.²⁸

Mingit kokkupuudet ratsaväega ei omanud kuus eskadroniülemat. 1. ratsapolgu 3. eskadroni ülem Aleksander Maiste oli pärast 1. Peterhofi lipnikekooli lõpetamist olnud 94. Jenissei jalaväepolgus rooduülemaks. 2. ratsapolgu 1. eskadroni ja kuulipildujakomando ülem staabikapten Aleksander Varvas oli endine 9. Siberi kütipolgu ohvitser, 2. eskadroni ülem leitnant Voldemar Tetsman oli endine 463. jalaväepolgu roodu nooremohvitser, 3. eskadroni ülem lipnik Boris Nykanen teenis 5. raudteepataljonis. Samas oli suuremal osal eskadroniülematest lahingukogemust. Mitmed olid saanud rindel haavata või põrutada. 19 eskadroniülemast 14 omasid lahinguautasusid.

Ratsapolkude komandoülemad olid pisut “nooremad” kui eskadroniülemad – enamik oli ohvitseriks ülendatud 1917. aastal. Komandoülemate seas ei olnud ühtegi ohvitseri, kes oleks varem ratsaväes teeninud. Pidades aga silmas, et ratsavägi tegutses Vabadussõjas suurema osa ajast jalastunult, ei olnud see võib-olla väga suur probleem. Ratsaväe erialasest koolitusest tähtsamad olid ohvitseri isikuomadused ning tema varasem lahingu- ja juhikogemus.²⁹ Seda enam, et ka Vene ratsavägi oli suurema osa ajast (kui välja arvata maailmasõja esimesed kuud) sunnitud koos jalaväega kaevikutes istuma. Nagu eskadroniülemad, omas ka enamik komandoülemaid rindekarastust, kuid eesliinil viibitud aeg oli esimestega võrreldes siiski märksa lühem. 1. ratsapolgu kuulipildujakomando ülem lipnik Aleksander Balin oli oma tuleristsed saanud 1918. aasta suvel Siberis võitluses enamlastega.

Eesti ratsavägi kaotas Vabadussõjas langenutena neli juhi kohal teeninud ohvitseri.

²⁸ Johan Holbergi teenistusleht – ERA, f. 495, n. 7, s. 1071, l. 10p.

²⁹ Suurtüki- ja inseneriväes oli probleem tõsisem. Patarei komandöriks või tulejuhuks ei saanud määrata suvalist jalaväeohvitseri.

1. ratsapolgu juhtidest langes kolm meest: 03.01.1919 langes kuulipildujakomando ülem J. Kovit, 10.02.1919 langes Polja küla juures 3. eskadroni ülem M. Holberg ja 1919. aasta mais suri lahingus saadud haavadesse kuulipildujakomando ülem lipnik A. Balin. 2. ratsapolgust langes Vabadussõjas 2. eskadroni ülem lipnik A. Künnapuu. Mitmed ohvitserid said haavata, teiste seas 1919. aasta kevadel 1. ratsapolgu ülema abi K. Reitel ja 2. ratsapolku ülem rittmeister Richard Luik.

Ratsaväejuhtide puhul on veel üks aspekt, millele erinevad autorid on põgusalt viidanud, kuid millest ei ole seni lähemalt kirjutatud. Nimelt on teada, et 2. ratsapolk tegutses Vabadussõjas 1. ratsapolguga võrreldes ebaõnnestunult. Kapten Johannes Poopuu on kirjutanud, et 2. ratsapolgul ei vedanud oma juhtidega: "2. ratsapolgul ei olnud algusest peale oma juhtidega õnne. Ehk küll 2. ratsapolgu formeerimine sündis Viljandis nõnda-öelda rahuaegsetes tingimustes, tuli soomusrongide divisjonil, kelle käsutusse polk Viljandist saadeti, võtta tarvitusele karmid abinõud Valgast polgu edasisaatmiseks rindele. Esimesed lahingud Mõniste mõisa ümbruses ei annud polgule parimat kuulsust ja ülemjuhataja poolt tehti korraldus polgu laialisaatmiseks. Soomusrongide divisjoni juhatuse eestkostel jäi see tegemata ja asi paranes palju, kui polguülemaks määrati energiline kapten R. Uritam."³⁰ J. Poopuule sekundeerib 2. diviisi staabiülem V. Mutt: "2-ne ratsapolk ei olnud nii elav ja aktiivne, kui 1-ne ratsapolk ja viimast nähtust tuleb seletada sellega, et 2-sel ratsapolgul sõja algul oma juhtidega õnne ei olnud, ja kui siia juurde lisada, et polk veel talvel esimesed lahingud väga halvades tingimustes läbi elas [kandis suuri kaotusi. – M. K.], siis kõige suure töö peale vaatamata, mis käesoleva sõjakäigu aegse polgu ülem kapten Uritam polgus korda oli saatnud, jäi polgu hing ikkagi enam vähem tagasihoidlikuks."³¹ Kes olid siis 2. ratsapolgu juhid ja mille poo-

lest erinesid nad Vabadussõjas silmapaistvalt tegutsenud 1. ratsapolgu juhtidest?

Võrreldes mõlema polgu ohvitseride teenistuslehti, näeme, et lisaks üldistele sarnasustele, nagu vanuseline koosseis, üldine haridustase jm., oli ka terve rida erinevusi. 1. ratsapolk komplekteeriti peamiselt vabatahtlikest. Polgu juhtide tuumiku moodustasid rahvusväeosades ja Kaitseliidus koos teeninud noored patriootlikult meelestatud ohvitserid. See tuumik säilis polgus Vabadussõja lõpuni. 1. ratsapolgu 18 Vabadussõja-aegsest juhust olid rahvusväeosades teeninud 12.³² Võrdluseks olgu öeldud, et 2. ratsapolgus oli rahvusväeosades teeninud ohvitseri neli, kellest kolm olid tulnud 1. ratsapolgust. Mitmed 1. ratsapolgu ohvitserid tundsid üksteist aga veel varasemast ajast. Mõned olid teeninud koos Vene sõjaväes. Näiteks teenisid M. Holberg ja R. Uritam koos 18. husaaripolgus, esimene eskadroni noorema ohvitseri ja teine kuulipildujakomando ülemana. Mitu 1. ratsapolgu ohvitseri teenis 1917. aastal koos 20. tragunipolgus. Osa 1. ratsapolgu ohvitseridest olid tuttavad juba kooliajast. Pärnu gümnaasiumis õppisid koos A. Tammann, mõlemad Holbergid ja võimalik, et ka R. Uritam. Narva gümnaasiumis õppisid ühel ajal K. Reitel ja A. Stolzen, Tallinna kaubanduskoolis B. Leeman ja E. Kramm, Riia Polütehnikumis K. Riiskamp ja A. Balin. Võib liialdamata öelda, et enamik 1. ratsapolgu ohvitseri tundis üksteist enne Vabadussõda, mitmed olid õppinud koos, teeninud koos Vene armees ja rahvusväeosades. Vähemalt osaliselt olid komandörid tuttavad ka oma alluvatega. Näiteks teenis Johan Holbergi eskadronis 20 korp! Vironiasse kuuluvat tudengit. J. Holberg ise oli samuti korp! Vironia liige. Teada on, et G. Jonson käskis selleks, et polgu allüksusi tihedamalt liita, 04.12.1918 ohvitseridel asuda elama kasarmuisse.³³

Võimalik, et varasemad tutvused ja sidemed mõjutasid oluliselt 1. ratsapolgu meelsust ja lahinguvõimet. Meenutagem, et ka

³⁰ J. Poopuu, J. Andrellen. Soomusrongide diviis Vabadussõjas. II. Tallinn, 1929, lk. 150.

³¹ V. Mutt. Võru alt Jakobstadi. Tartu, 1927, lk. 63.

³² Osa neist teenis küll jalaväeosades.

³³ Leitnant E. Onny väitekirj "1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920". – ERA, f. 495, n. 12, s. 746, l. 15.

Vene kodusõjas olid nii valgete kui punaste poolel kõige lõõgijulisemad need üksused, mille tuumiku moodustasid pikka aega koos võidelnud vabatahtlikud. Läti kütipolkude tugevus põhines suuresti asjaolul, et nad olid koos sõdinud Esimesest maailmasõjast alates. Läti kütipolkude komandörid tundsid hästi üksteist ja oma sõdureid, sõdurid omakorda usaldasid komandöre. Vene valgete peamise lõõgijõu ehk Vabatahtliku Armee tuumiku moodustasid Kubani retke veteranid, kes olid koos enamlaste vastu võidelnud 1917. aasta sügisest alates.

2. ratsapolgul vedas oma juhtidega vähem. 2. ratsapolgu ohvitseride teenistuslehtedest ei ole näha, et keegi polgu allüksuste juhtidest oleks varem koos teeninud või õpinud. See muidugi ei tähenda, et mõned 2. ratsapolgu ohvitserid ei võinud varasemast ajast üksteist tunda, kuid kindlasti puudus 2. ratsapolgus selline juhtide tuumik, nagu see oli 1. ratsapolgul. Lisaks teenis 2. ratsapolgus juhi kohal rohkem muulastest ohvitseri. Osa 2. ratsapolgu ohvitseri, sealhulgas üks polgu-ülematest, tema abi, polgu adjutant ja üks eskadroni ülem, olid Eesti sõjaväkke üle tulnud Loodearmee. Kindlasti oli 2. ratsapolgus ka viletsam sõdurite kaader. Kui 1. ratsapolgus teenis (eriti Vabadussõja algupoolel) palju vabatahtlikke, siis 2. ratsapolgus olid algusest peale ülekaalus mobiliseeritud. 1919. aasta aprillis 2. ratsapolgu ülemaks määratud rittmeister Richard Luik kirjeldas polgus valitsenud õhustikku järgmiselt: "Rahvaväelased vaatavad ohvitseride peale altkulmu, ilma zeremoniata käivad oma eskadroni ülemaga ümber... Rahvaväelased on üle käte läinud ja on näha, et eskadroni ülem nendest jagu ei saa."³⁴ Isegi kui see on liialdus, jääb faktiks, et A. Stolzen, pärast lahkumist 2. ratsapolgu ülema kohalt, viidi Tallinna Varustus-valitsusse, kus ta teenis kuni Vabadussõja lõpuni.

Vabadussõjas 2. ratsapolgus valitsenud meeolusid iseloomustab hästi üks 1919. aasta aprillis Valga raudteejaamas toimunud vahejuhtum, kus sõdurid hakkasid rindele

sõiduks nõudma 2. klassi vaguneid. Polgu tööroodu ülem rittmeister E. Hammer ja staabirittmeister R. Uritam püüdsid meestele tulutult selgitada, et klassivaguneid ei ole, kuid sõdurid keeldusid loomavagunitesse minemast. Rittmeister R. Luik kirjeldas tekkinud situatsiooni järgmiselt: "Nii kui mina sellest asjast kuulda sain, tulin mina ühes kõikide härrade ohvitseridega klassi vagunist välja ning läksime loomavagunisse neile eeskuju näidates; selle peale vaatamata kolisivad klassi vagunisse meie asemel rahvaväelased. Minu arvamise järele oleneb see kõik sellest, et ennem polgus ei olnud ühist arusaamist ohvitseride ja rahvaväelaste vahel, pealegi ei mõistnud polgu ülem neid õigele teele juhtida ja neile selgeks teha, et ühises töös ja vastastikusel arusaamises on jõud."³⁵

Kuigi ka 1. ratsapolgus esines Vabadussõja ajal sõdurite tõrkumist, olid need üksikjuhtumid, mis ei kasvanud üle kollektiivseks vastuhakuks. 1. ratsapolgu meelsus ja võitlusvaim olid kõrged võrreldes mitte ainult 2. ratsapolguga, vaid enamiku Eesti sõjaväe osadega.

Võrreldes kahe polgu ohvitseride teenistuslehti, torkab silma veel üks asi. Nimelt näib, et 2. ratsapolgu juhtidel oli 1. ratsapolgu omadega võrreldes mõnevõrra parem üldharidus. Mitmed 2. ratsapolgu ohvitserid olid lõpetanud gümnaasiumi täiskursuse, mitu meest õppis kõrgkoolis. Samas oli enamik neist omandanud oma hariduse Venemaal, mis tähendab, et nad olid lahkunud Eestist küllaltki vara. Enamik 1. ratsapolgu juhte oli lõpetanud üldhariduskooli Eestis ja siit ka mobiliseeritud. Loomulikult ei seleta see kõiki 2. ratsapolgu ebaedu põhjusi Vabadussõjas, kuid võib olla abiks selle mõistmisel.

5. Lõppsõna

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nagu Vabadussõjas üldiselt, nii etendasid juhid ka ratsaväe tegevuses suurt rolli. Meie Vabadussõja-

³⁴ 2. ratsaväepolgu Staabi kirjavahetuse ära kirjad – ERA, f. 2124, n. 1, s. 454.

³⁵ 2. ratsaväepolgu Staabi kirjavahetuse ära kirjad – ERA, f. 2124, n. 1, s. 454.

aegsed väeosad olid enamjaolt oma komandöride nägu. See ilmnas ka 1. ja 2. ratsapolgu juhtide võrdluses. Vabadussõjas edukalt tegutsenud 1. ratsapolgu juhtkond erines mitte nii õnnestunult tegutsenud 2. ratsapolgu omast. 1. ratsapolgu juhtide tuumiku moodustasid varem koos õppinud ja teeninud ohvitserid. Ühine teenistus liitis mehi ja aitas luua väeosa toimimise seisukohalt olulise juhtidetuumiku. Sellise tuumiku tekkele aitas kaasa ka pingeline vahekord enamlastega rahvusväeosade perioodil. Just rahvusväeosades koos teeninud ohvitserid moodustasid Vabadussõja hakul 1. ratsapolgu juhtide tuumiku. 2. ratsapolk formeeriti hiljem ja sinna sattus rohkem juhulikku kaadrit. Võrreldes 1. ratsapolguga teenis 2. ratsapolgus juhi kohal rohkem muulasi ja Vene valgeväeosadest üle tulnud ohvitseri.

Nagu suurem osa Eesti sõjaväe juhte, nii olid ka meie Vabadussõja-aegse ratsaväe juhid väga noored. Eriti noored olid Vene armee normide järgi polguülemad. Enamik juhte ei olnud varem sellisel kohal teeninud, kuhu nad Vabadussõja ajal määrati. See tähendab, et eskadroniülemad juhtisid polkuseid, eskadronide nooremad ohvitserid olid eskadroniülemad jne. Ometi sai enamik neist oma ülesannetega hakkama ja ilmutas lahingus julgust ja algatusvõimet. Oluline on, et suuremal osal meie ratsaväejuhtidest oli Esimese maailmasõja ajast arvestatav lahingukogemus.

Vabadussõda näitas, et ratsaväejuhtide erialane ettevalmistus oli oluline, kuid mitte määrava tähtsusega. Ratsaväe juhtide seas oli palju jalaväekooli lõpetanud ohvitseri, kes said hästi hakkama. Osalt kindlasti ka seetõttu, et jalavägi tegutses Vabadussõjas enamasti jalastunult. Erialasest ettevalmistusest olulisemad olid ohvitseri isikuomadused ja tema varasem lahingukogemus. Vene 1912. aasta välimäärustiku tundmisest oli vähe kasu Esimeses maailmasõjas ja veel vähem Vabadussõjas.³⁶

Pärast Vabadussõda lahkus suurem osa ratsaväejuhte tegevteenistusest. Sõjaväe isik-

koosseisu kärbiti ning enamikul ohvitseridest oli varasemast omandatud elukutse. Kaadrisõjaväelasi või neid, kes tahtsid selleks saada, oli Vabadussõja-aegse ratsaväe juhtide seas vähe. Hiilgavat karjääri Eesti sõjaväes tegi 1. ratsapolgu (Ratsarügement) ülem G. Jonson, kes lõpetas kindralstaabi kursused (Kõrgem Sõjakool), teenides kõrgetel kohtadel Eesti sõjaväes. G. Jonson oli kindralstaabi ülema abi, 3. diviisi ülem ning alates 1934. aasta septembrist kuni tegevteenistusest lahkumiseni riigivanema käsunduskindral. Pärast juunipöört 1940. aastal kutsuti G. Jonson sõjaväe juhatajaks ja ülendati kindralleitnandiks. G. Jonson hukkus Tšeljabinskis 1942. aastal.

Teenistust rahuaegses ratsarügemendis jätkas ka Konstantin Reitel, kes 1926. aastal määrati Viru-Järva sõjaväeringkonna staapi 2. jaoskonna ülemaks. 1919. aasta kevadel 2. ratsapolku juhitanud Richard Luik teenis pärast Vabadussõja lõppu mõne aasta sõjaministri käsundusohvitserina. 2. ratsapolgu adjutant Konstantin Kurrik teenis Vabadussõja järel paar aastat suurtükiväes. Enamik Vabadussõja-aegse ratsaväe juhte siiski demobiliseerus 1920.–1921. aastal (Johan Erik, Johan Holberg, Theodor Frey, Aleksander Maiste, Alfons Parrison, Artur Strolzen, Richard Uritam jpt.). Rahuaegse ratsarügemendi juhtide kaadri moodustasid noorema põlvkonna ohvitserid.

Mati Kröönström

(1965)

Lõpetanud Tartu Ülikooli ajaloo eriala 1991. a, kaitses magistriväitekirja eesti rahvusest ohvitseridest Vene armees 1870–1917. Tartu Ülikooli ajaloo osakonna doktorant. Uurimisvaldkond: Vabadussõda, eesti rahvusest ohvitserid tsaa-riarmees.

³⁶ Esimeses maailmasõjas võttis jalavägi positsioonisõja edenedes ratsaväelt üle tema traditsioonilised ülesanded (sealhulgas luurefunktsiooni). See tähendab, et ajapikku kaotas ratsavägi “kvalifikatsiooni”.

Lisa

Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas

Ainson	Hans	2. ratsapolgu sidekomando ülem
Antje	Oskar	2. ratsapolgu luurekomando ülem
Balin*	Aleksander	1. ratsapolgu kuulipildujakomando ülem
Bassen-Spiller	Paul	2. ratsapolgu ülema abi
Busch	Harald	1. ratsapolgu adjutant
Eichen	Viktor	2. ratsapolgu "Lewis" kergekuulipildujate komando ülem
Erik	Johan	1. ratsapolgu eskadroniülem
Foelsch	Helmuth	Tallinna üksiku eskadroni ülem
Frey	Theodor	2. ratsapolgu eskadroniülem
Holberg	Johan	1. ratsapolgu eskadroniülem
Holberg**	Martin	1. ratsapolgu eskadroniülem
Jonson	Gustav	1. ratsapolgu ülem
Kornel	Karl	2. ratsapolgu eskadroniülem
Kovit***	Johannes	1. ratsapolgu kuulipildujakomando ülem
Kramm	Ernst	1. ratsapolgu adjutant
Kukeinsman	Eduard	1. ratsapolgu kuulipildujakomando ülem
Kull	Robert	2. ratsapolgu eskadroniülem
Kurrik	Konstantin	2. ratsapolgu adjutant
Künnapuu****	Artur	2. ratsapolgu eskadroniülem
Leemann	Jakov-Boris	1. ratsapolgu eskadroniülem
Luik	Richard	2. ratsapolgu ülem
Maiste	Aleksander	1. ratsapolgu eskadroniülem
Nykanen	Boris	2. ratsapolgu eskadroniülem
Parrison	Alfons	2. ratsapolgu ülem
Reitel	Konstantin	1. ratsapolgu ülema abi
		1. ratsapolgu eskadroniülem
Riisikamp	Karl	1. ratsapolgu sidekomando ülem
Rose	Felix	1. ratsapolgu poolpatarei ülem
Stolzen	Artur	2. ratsapolgu ülem; 1. ratsapolgu ülema abi
Tamm	Karl	2. ratsapolgu eskadroniülem
Tammann	Aksel-Evald	1. ratsapolgu eskadroniülem
Teppich	Johan	1. ratsapolgu eskadroniülem
Tetsman	Voldemar	2. ratsapolgu eskadroniülem
Tomson	Kristjan	2. ratsapolgu adjutant
Tšuhnov	Mihail	2. ratsapolgu eskadroniülem
Uritam	Richard	2. ratsapolgu ülem
		2. ratsapolgu ülema abi
		ratsapolgu eskadroniülem
Varvas	Aleksander	2. ratsapolgu eskadroniülem
		2. ratsapolgu kuulipildujakomando ülem

* suri lahingus saadud haavadesse

** langes lahingus 10.02.1919

*** langes lahingus 03.01.1919

**** suri 19.03.1919 lahingus saadud haavadesse.